Лекція № 6

Тема лекції: Основи законодавства з охорони праці. Правові та організаційні основи охорони праці.

План лекції

Вступ.

1. Основні поняття в галузі охорони праці. Терміни та визначення.
2. Історія розвитку охорони праці.
3. Предмет, структура, зміст та мета розділу “Основи охорони праці”.
4. Правові та організаційні основи ОП.

Заключна частина.

Література:

1. Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці.- Київ: Вища освіта в Україні, 2013. – С. 9 – 23.
2. Катренко Л.А., Кіт Ю.В., Пістун І.П. Охорона праці.- Суми.- 2009.- С.6 – 29.
3. Основи охорони праці: Навчальний посібник /За ред. проф. В.В. Березуцького. – Харків: Факт, 2005. 480с.
4. Закон України ”Про охорону праці” від 21.11.2002 р.
5. Основи охорони праці: навчальний посібник / Голінько В.І.- Д.: НГУ, 2014. 271с.
6. Основи охорони праці: підручник/ М.С. Одарченко, А.М. Одарченко, В.І. Степанов, Я.М. Черненко.- Харків: Стиль Издат, 2017. 334 с.

Наочні посібники

Мультімедійний проектор (кадропроектор).

Слайди для мультімедійного проектору (кадропроектору).

Завдання на самостійну роботу

1. Вивчити сучасний стан ОП.
2. Вивчити порядок управління ОП на підприємстві.
3. Вивчити організацію служби ОП на підприємстві.

Вступ

Щороку в світі реєструється приблизно 270 млн. нещасних випадків, пов'язаних з трудовою діяльністю людини, і 160 млн. професійних захворювань. На виробництві гине майже 354 тис. працівників. В Україні щорічно травмується близько 30 тис. людей, з яких 1,3 тис. – гине, близько 10 тис. – стають інвалідами, а більш 7 тис. людей одержують профзахворювання.

Основи охорони праці – нормативна дисципліна, яка вивчається з метою формування у майбутніх фахівців з вищою освітою необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань та умінь з правових і організаційних питань охорони праці, з питань гігієни праці, виробничої санітарії, техніки безпеки та пожежної безпеки, визначеного відповідними державними стандартами освіти, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників по відношенню до результатів виробничої діяльності.

Правові та організаційні основи охорони праці - це комплекс взаємозв'язаних законів та нормативно-правових актів, соціально-економічних та організаційних заходів, спрямованих на правильну і безпечну організацію праці, забезпечення працюючих засобами захисту, компенсацію за важку роботу та роботу в шкідливих умовах, навченість працівників безпечному веденню робіт, регламентацію відповідальності та відшкодування працюючим шкоди в разі ушкодження їх здоров'я.

1. Основні поняття в галузі охорони праці. Терміни та визначення

Однією зі специфічних форм людської діяльності є *трудова діяльність,* під якою розуміється не лише праця в класичному її розумінні, а будь-яка діяльність (наукова, творча, художня, надання послуг тощо), якщо вона здійснюється в рамках трудового законодавства.

Трудова діяльність – це джерело розвитку суспільства, створення матеріальних, культурних і духовних цінностей, передумова існування як кожної окремої людини, так і людства в цілому. У процесі трудової діяльності розвиваються здібності людини, мислення, чуттєве сприйняття світу.

З точки зору фізіології будь-яка трудова діяльність – це витрати фізичної і розумової енергії людини, але ці витрати необхідні і корисні для неї. Виконуючи трудові обов'язки, людина працює не лише заради свого блага, а задля блага суспільства в цілому.

З економічної точки зору трудова діяльність повинна забезпечувати максимально можливий рівень продуктивності, тому одним із завдань суспільства є забезпечення таких умов її, коли вона не буде спричиняти негативного впливу на здоров'я працюючих, не буде завдавати шкоди оточуючим людям та довкіллю.

Виходячи з того, що в житті, а тим більше у виробничому процесі, абсолютної безпеки не існує, нерозумно було б вимагати від реального виробництва повного викорінювання травматизму, виключення можливості будь-якого захворювання. Але

реальним і розумним є ставити питання про зведення до мінімуму впливу об'єктивно існуючих виробничих небезпек. Цю задачу вирішує ***охорона праці — система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності***.

Складові частини охорони праці як системи є:

1) правові,
2) соціально-економічні,
3) організаційно-технічні,
4) санітарно-гігієнічні,
5) лікувально-профілактичні.

Правові основи охорони праці являють собою комплекс взаємозв'язаних законів та інших нормативно-правових актів – (Законодавча база охорони праці).

Соціально-економічні основи охорони праці являють собою комплекс заходів, спрямованих на компенсацію за важку роботу та роботу в шкідливих умовах, навченість працівників безпечному веденню робіт, регламентацію відповідальності та відшкодування працюючим шкоди в разі ушкодження їх здоров'я – (Психологія безпеки).

Наприклад, для здійснення комплексу заходів щодо покращання умов і охорони праці роботодавець заздалегідь планує фінансові витрати (на удосконалення техніки і технології виробництва з метою поліпшення безпечних виробничих процесів та на створення чи оновлення основних фондів працеохоронного призначення). Показник ефективності всіх витрат з охорони праці можна розрахувати за формулою: $E = Ep / B$, де B – щорічні витрати на охорону праці, Ep – річна економія від поліпшення умов праці.

Організаційно–технічні основи охорони праці являють собою комплекс заходів, спрямованих на правильну і безпечну організацію праці, забезпечення працюючих засобами захисту – (Безпека виробничих процесів. Теорія безпеки. Теорія надійності.).

Санітарно-гігієнічні та лікувально-профілактичні основи охорони праці являють собою комплекс заходів, спрямованих на запобігання або зменшення дії на працюючих шкідливих виробничих факторів – (Виробнича санітарія. Медицина праці. Гігієна праці.).

Пояснення основних термінів:

Безпека праці – стан умов праці, при якому виключено вплив на працюючих небезпечних і шкідливих факторів (ГОСТ 12.0.002-60).

Вимоги безпеки праці – вимоги, встановлені законодавчими актами, нормативно-технічною документацією, правилами та інструкціями, виконання яких забезпечує безпеку працюючих.

Виробнича безпека — безпека від нещасних випадків та аварій на виробничих об'єктах і від їх наслідків.

Виробничий ризик – ймовірність заподіяння шкоди залежно від науково-технічного стану виробництва.

Виробниче середовище – сукупність фізичних, хімічних, біологічних, соціальних факторів, що діють на людину в процесі її трудової діяльності.

Виробнича санітарія - система організаційних, гігієнічних і санітарно-технічних заходів та засобів запобігання впливу шкідливих виробничих чинників на працівників. *Виробнича санітарія* – це галузь санітарії, спрямована на впровадження комплексу санітарно-оздоровчих заходів та засобів запобігання впливу на працівників шкідливих виробничих факторів. *Сфера дії виробничої санітарії* – запобігання професійної небезпеки (шкідливості), яка може призвести до професійних або професійно обумовлених захворювань у тому числі і смертельних при дії в процесі роботи таких факторів як випромінювання електромагнітних полів, іонізуючого випромінювання, шумів, вібрацій, хімічних речовин, зниженої температури тощо.

Гігієна – це галузь медицини, яка вивчає вплив умов життя на здоров'я людини і розробляє заходи профілактики захворювань, забезпечення оптимальних умов існування, збереження здоров'я та продовження життя.

Гігієна праці – галузь практичної і наукової діяльності, що вивчає стан здоров'я працівників у його обумовленості умовами праці і на цій основі обгрунтовує заходи і засоби щодо збереження і зміцнення здоров'я працівників, профілактики несприятливого впливу виробничого середовища і трудового процесу.

Гігієнічні регламенти – науково обгрунтовані параметри факторів навколишнього середовища, які виключають їх шкідливий вплив на організм.

Гігієнічні рекомендації – комплекс науково обгрунтованих заходів, виконання яких виключає шкідливий вплив на здоров'я людини та навколишнє середовище об'єктів та факторів, що вивчаються.

Здоров'я – природний стан організму, що характеризується його зрівноваженістю із навколишнім середовищем та відсутністю будь-яких хворобливих змін.

Медицина праці – розділ медицини, який вивчає здоров'я професійних груп населення та фактори, які його формують, розробляє гігієнічні та лікувально-профілактичні заходи, спрямовані на оздоровлення умов праці, підвищення працездатності людини в процесі трудової діяльності, попередження загальної та професійної захворюваності.

Охорона праці – система правових, соціально-економічних, організаційних, технічних, гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Пожежна безпека на виробництві — комплекс заходів та засобів, спрямованих на запобігання запалювань, пожеж та вибухів у виробничому середовищі, а також на зменшення негативної дії небезпечних та шкідливих факторів, які утворюються в разі їх виникнення.

Профілактичні заходи – система організаційно-технічних, гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов праці для здоров'я працівників.

Санітарія – це сукупність практичних заходів, спрямованих на оздоровлення

середовища, що оточує людину.

Умови праці – сукупність факторів виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров'я і працездатність людини в процесі її професійної діяльності.

2. Історія розвитку охорони праці

Однією з найнебезпечніших галузей людської діяльності була і, на жаль, залишається в багатьох країнах, гірнича справа. Небезпеку, пов'язану з гірничою справою, вивчали Парацельс (1493-1541), Рамацціні (1633-1714; написав книгу «Про хвороби ремісників»), Георгій Агрикола (Першим зробив запис у 1545 р. про випадок виділення та вибуху рудникового газу), Михайло Ломоносов (у 1742 р. у науковій праці з основ металургії та рудних справ проаналізував умови праці гірників, розробив пристрої кріплень гірничих виробок, видалення води з шахт, режими вентиляції шахт, безпеки та організації праці гірників). М.В. Ломоносов винайшов незалежно від Франкліна блискавковідвід, проектував, заходи захисту працюючих від виробничого пилу.

Значний внесок у розвиток теорії безпеки внесли видатні вчені: А.А. Пресе (1857 – 1930), А.А. Скочинський (1874 – 1924, сконструював прилад для контролю вмісту шкідливих речовин).

Проблемі безпеки промислового обладнання присвятив свої праці перший ректор Харківського технологічного та Київського політехнічного інститутів В.Л. Кирпичов (1845-1913 рр.).

Класичним твором у галузі гігієни праці стала книга Ф.Ф. Ерисмана (1842 – 1915) «Професійна гігієна, або гігієна фізичної та розумової праці», видана у 1887 р.

Видатний вчений-фізіолог І.М. Сеченов у своїй книзі «Нариси рухів людини під час роботи (1901р.) теоретично обгрунтував необхідність 8-годинного робочого дня, запропонував метод активного відпочинку.

Витрати енергії в процесі роботи і дію на організм промислових отрут дослідив учений-гігієніст Г.В. Хлопін (1863 -1929); витрати енергії на скорочення м'язів визначив фізіолог В.Я. Данилевський (1852 – 1939); вивченню виробничого травматизму та характеристиці заходів з профілактики професійних захворювань присвятив свою діяльність лікар Д.П. Нікольський (1855 – 1918).

У 1915 р. академіком М.Д. Зелінським (1861 – 1953) був створений протигаз, що став одним з найбільш відомих засобів індивідуального захисту, котрим належить суттєва роль у забезпеченні безпеки праці.

Бурхливий розвиток промисловості у XX ст. сприяв ще більшому підвищенню уваги до питань охорони праці. Значну увагу цій проблемі приділили такі вчені, як С.І. Вавілов (1891 – 1951, відкрив люмінесцентне освітлення), Л.І. Медвідь (розроблені методи зниження небезпечної дії пестицидів та інших хімічних речовин), В.О. Левицький, С.В. Бєлов, К.Н. Ткачук, Є.М. Гряник, Г.М. Крикунов, Г.Г. Гогіташвілі, А.С. Бєліков, А.М. Бандурко, М.І. Ануфрієв, Я.Ю. Кондратьєв, В.Ц. Жидецький та ін.

Вчені інституту електрозварювання ім. Патона НАН України розробили і впровадили у виробництво різні способи електрозварювання з використанням промислових роботів та автоматизованих пристроїв.

На сьогодні у виробництві з метою запобігання травматизму, професійних захворювань, аварій широко використовують технічні засоби безпеки праці, розроблені як вітчизняними, так і зарубіжними вченими.

Фундаментальні та прикладні наукові дослідження з ОП проводяться у Національному науково-дослідному інституті охорони праці Національної академії наук України, галузевих науково-дослідних інститутах та навчальних закладах. В Україні створений навчальний та науково-інформаційний центр з охорони праці. Створюються комп'ютерні мережі та єдина автоматизована інформаційна система Держгірпромнагляду.

Умови та безпека праці, їх стан та покращення – самостійна і важлива задача соціальної політики України, як і будь-якої сучасної промислово розвинутої держави. Для того, щоб краще усвідомити на якому рівні знаходиться стан охорони праці в сучасній Україні необхідно зважити на те, що 1991 року розпочалася не лише розбудова нової держави, а й те, що країна, опинившись у стані економічної кризи, водночас вирішує задачі зміни соціального, економічного та державного устрою.

В Україні приділяється належна увага удосконаленню актів національного законодавства, які містять правові норми з безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.

Заявивши про свій намір приєднатися до Європейського Союзу, Україна взяла на себе зобов'язання щодо приведення національного законодавства у відповідність з законодавством ЄС. З цією метою останнім часом прийнято нову редакцію Закону "Про охорону праці" та розроблено проект Закону "Про безпечність промислової продукції", розроблюються нові нормативно-правові акти, ведеться робота по внесенню змін до діючих нормативних актів по таким напрямкам: загальні вимоги безпеки праці та захисту здоров'я працюючих на робочих місцях, безпека машин, безпека електрообладнання, засоби індивідуального захисту, використання вибухових речовин, гірничі роботи, захист від шуму тощо.

З часів набуття Україною незалежності спостерігається стійка тенденція зниження виробничого травматизму, як загального так і зі смертельними наслідками. Хоча зменшення кількості нещасних випадків зумовлене в першу чергу такими обставинами, як падіння обсягів виробництва, зменшення чисельності працюючих, можливим приховуванням нещасних випадків від реєстрації, особливо на малих підприємствах, все ж детальний аналіз цієї статистики показує, що на зменшення травматизму впливають також інші фактори, а саме ті, що викликані реалізацією принципів, закладених до Закону України "Про охорону праці".

У зв'язку з погіршенням економічної ситуації і матеріально-технічної бази підприємств, що спостерігалось протягом минулих двох десятиліть, умови праці на більшості з них також погіршуються. В промисловості, сільському господарстві, будівництві на транспорті зростає кількість робочих місць, що не відповідають

санітарно-гігієнічним нормам і правилам. В середньому 20 – 25% працюючих постійно знаходяться під впливом шкідливих умов праці.

Із загальної кількості технічних засобів, які експлуатуються в країні, під облік потрапляє лише 30%. З них біля 50% вичерпали передбачений паспортом ресурс роботи, 20% не відповідають вимогам нормативних актів охорони праці і лише 30% мають сертифікат.

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
человек	124971	111627	94224	80450	64775	54510	50872	43308	34288	30992	26168	24847	22691	20817	18992	18194	16211	12370	11698	10657	9816	8567	6318

Посилання: http://ohrantryda.ru/dinamika-travmatizma.html

3. Предмет, структура, зміст та мета розділу “Основи охорони праці”

Міжнародний досвід засвідчує, що організація праці, яка ігнорує вимоги гігієни і безпеки праці, підриває економічну ефективність підприємств і не може бути основою для стратегії їх розвитку. В концепції ООН про «сталий розвиток» безпека праці розглядається як одна із основних (базових) потреб людини.

Вивчення охорони праці у вищій школі відбувається неперервно і комплексно. Підготовка студентів в рамках нормативної навчальної дисципліни *“Безпека життєдіяльності”* спрямована передусім на формування світогляду та ідеології безпечного мислення і поведінки.

Вивчення курсу “Основи охорони праці” базується на знаннях, набутих при вивченні не тільки нормативної дисципліни “Безпека життєдіяльності”, але й інших дисциплін – ***природничих*** (математика, фізика, хімія, основи екології), ***соціально-економічних*** (правознавство, соціологія, економічна теорія), ***медичних*** (гігієна, санітарія, токсикологія, фізіологія, психологія), ***загальнотехнічних*** (опір матеріалів, електротехніка, технологія конструкційних матеріалів і матеріалознавство, взаємозамінність, стандартизація і технічні виміри), ***професійно-орієнтованих дисциплін*** (безпека життєдіяльності, наукова організація праці, психологія праці, ергономіка, технічна естетика, інженерна психологія, вступ до фаху).

Наукова організація праці досліджує трудовий процес, на підставі чого розробляє та впроваджує в практику такі його схеми, при яких забезпечується

максимальна продуктивність праці, створюються умови для збереження здоров'я працівників, збільшення періоду їх трудової діяльності.

Ергономіка досліджує знаряддя праці, розробляє та дає рекомендації щодо їх конструювання, виготовлення та експлуатації з метою забезпечення необхідної зручності, збереження сили, працездатності та здоров'я працюючих.

Інженерна психологія вивчає взаємодію людини з технікою і встановлює функціональні можливості людини в трудових процесах з метою створення таких умов праці, при яких зберігаються високі психофізіологічні можливості людини.

Технічна естетика встановлює залежність умов та результатів праці від архітектурного, конструктивного та художнього вирішення знарядь праці, робочих місць, дільниць, цехів, санітарно-побутових та інших допоміжних приміщень – всього, що оточує людину на виробництві.

Дисципліна "Основи охорони праці" складається з чотирьох розділів:

- правові та організаційні питання охорони праці;
- основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії;
- основи техніки безпеки;
- пожежна безпека.

В розділі «Правові та організаційні питання охорони праці» розглядаються система правових, соціально-економічних, організаційних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці; вимоги, встановлені законодавчими актами, нормативно-технічною документацією, правилами та інструкціями, виконання яких забезпечує безпеку працюючих.

В розділі "Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії" - вивчається стан здоров'я працівників у його обумовленості умовами праці та характером праці; система організаційних, гігієнічних, санітарно-технічних та лікувально-профілактичних заходів та засобів запобігання несприятливого впливу виробничих чинників на працівників.

В розділі "Основи техніки безпеки" розглядаються технічні засоби та організаційні заходи щодо захисту працівника від дії небезпечних факторів виробничого середовища; безпека від нещасних випадків та аварій на виробничих об'єктах і від їх наслідків.

В розділі «Пожежна безпека» розглядається комплекс заходів та засобів, спрямованих на запобігання запалювань, пожеж та вибухів у виробничому середовищі, а також на зменшення негативної дії небезпечних та шкідливих факторів, які утворюються в разі їх виникнення.

Методологічною основою курсу "Основи охорони праці" є широкий науковий аналіз умов праці, технологічних процесів і виробничого обладнання, організації виробництва, навколишнього середовища з метою виявлення шкідливих і небезпечних факторів, з позиції можливого виникнення аварійних ситуацій. На підставі такого аналізу розробляються заходи щодо усунення небезпечних і шкідливих факторів, створення здорових і безпечних умов праці.

В основі дисципліни у всіх її розділах закладена система профілактики.

Засобами пізнання в ООП є спостереження, моделювання, експериментальні дослідження, математична статистика, прогнозування та ін.

Мета дисципліни – забезпечити майбутніх фахівців теоретичними знаннями та практичними навиками з правових та організаційних питань охорони праці, в галузі виробничої санітарії та заходів безпеки, в тому числі, пожежної безпеки, і сформувати сучасний світогляд щодо пріоритетності охорони життя і здоров'я людини по відношенню до результатів праці.

Об'єктом дослідження в предметі "Основи охорони праці" є :

- людина в процесі праці;
- виробниче середовище і умови праці;
- організація процесу праці та виробництва з точки зору їх безпеки.

Завдання курсу зводяться до:

- Ідентифікації небезпечних та шкідливих виробничих факторів;
- Прогнозування та оцінки рівня їхнього впливу на людину в процесі праці;
- Розробки методів та засобів запобігання або зниження негативного впливу небезпечних та шкідливих виробничих факторів на людину в процесі праці;
- Вивчення основ законодавства про охорону праці.

Предметом вивчення в дисципліні "Основи охорони праці" є:

- Закономірності прояву та впливу на людину шкідливих та небезпечних факторів виробництва і виробничого середовища;
- Нормування параметрів шкідливих і небезпечних виробничих факторів;
- Принципи та заходи забезпечення захисту людини від дії небезпечних факторів.

В результаті вивчення курсу студенти повинні знати:

- потенційні джерела небезпеки виробничого середовища;
- принципи державної політики і основні положення законодавства України в галузі охорони праці;
- основні нормативні документи з охорони праці;
- обов'язки роботодавця при створенні безпечних умов праці;
- порядок розслідування нещасних випадків та професійних захворювань;
- методи та засоби забезпечення безпеки та електробезпеки обладнання та технологічних процесів;
- санітарно-гігієнічні вимоги до виробничого середовища, методи і засоби їх реалізації;
- системи відвертання пожеж і вибухів, пожежо та вибухозахисту.

Студенти повинні уміти:

- ідентифікувати небезпечні та шкідливі виробничі фактори, що супроводжують працю на виробництві;
- оцінювати імовірність виникнення небезпек;
- використовувати нормативні документи та забезпечувати безпечні та нешкідливі умови праці на виробництві;

- визначати нормативні рівні шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища;
- вибрати ефективні засоби нормалізації виробничого середовища і трудового процесу.

4. Правові та організаційні основи ОП.

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

В Україні всі закони та нормативні акти відповідають Конституції нашої держави. Не є винятком і закони, які регулюють питання охорони праці. Всю нормативно-законодавчу базу України з питань охорони праці можна умовно поділити на три групи:

-основні закони в галузі охорони праці;

-суміжні закони;

-нормативно-правові акти з питань охорони праці (НПАОП) – найбільш чисельна група різноманітних документів, що регулюють діяльність людини у сфері її трудової діяльності.

*До **основних законів** відповідно до Закону України «Про охорону праці» належать :*

-Закон України «Про охорону праці»;

-Кодекс законів про працю (КЗпП);

-Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

До суміжних законів належать такі закони, які містять статті та норми, що спрямовані на збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці. Це, наприклад, такі закони:

-«Про пожежну безпеку»;

-«Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»;

-«Про загальнообов'язкове соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням»;

-«Про охорону здоров'я»;

-«Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» та ін.

4.1. Законодавство України про охорону праці

Кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України,

забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці. Конституція України є головним джерелом і стоїть в авангарді нормативно-правових актів про охорону праці.

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі охорони праці. Воно складається з Закону України «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Базується законодавство України про охорону праці на конституційному праві всіх громадян України на належні, безпечні і здорові умови праці, гарантовані статтею ***43 Конституції України***. Ця ж стаття встановлює також заборону використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах. ***Ст. 45 Конституції*** гарантує право всіх працюючих на щотижневий відпочинок та щорічну оплачувану відпустку, а також встановлення скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Інші статті Конституції встановлюють право громадян на соціальний захист, що включає право забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності (***ст. 46***); охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (***ст. 49***); право знати свої права та обов'язки (***ст. 57***) та інші загальні права громадян, в тому числі, право на охорону праці.

Основоположним документом в галузі охорони праці є ***Закон України «Про охорону праці»***, який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Інші нормативні акти мають відповідати не тільки Конституції та іншим законам України, але, насамперед, цьому Законові.

Кодекс законів про працю (КЗпП) України затверджено Законом Української РСР від 10 грудня 1971 р. і введено в дію з 1 червня 1972 р. До нього неодноразово вносилися зміни і доповнення. Правове регулювання охорони праці не обмежується главою XI «Охорона праці». Норми щодо охорони праці містяться в багатьох статтях інших глав КЗпП України: «Трудовий договір», «Робочий час», «Час відпочинку», «Праця жінок», «Праця молоді», «Професійні спілки», «Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю».

Відповідно до Конституції України, Закону України «Про охорону праці» та Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у 1999 р. було прийнято ***Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»***. Цей закон

визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві.

До основних законодавчих актів про охорону праці слід віднести також ***"Основи законодавства України про охорону здоров'я"***, що регулюють суспільні відносини в цій галузі з метою забезпечення гармонічного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення чинників, які шкідливо впливають на їхнє здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості.

"Основи законодавства України про охорону здоров'я" передбачають встановлення єдиних санітарно-гігієнічних вимог до організації виробничих та інших процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, устаткування, будинків та таких об'єктів, що можуть шкідливо впливати на здоров'я людей (ст. 28); вимагають проведення обов'язкових медичних оглядів осіб певних категорій, в тому числі працівників, зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці (ст. 31); закладають правові основи медико-соціальної експертизи втрати працездатності (ст. 69).

Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" встановлює необхідність гігієнічної регламентації небезпечних та шкідливих факторів фізичної, хімічної та біологічної природи, присутніх в середовищі життєдіяльності людини, та їхньої державної реєстрації (ст. 9), вимоги до проектування, будівництва, розробки, виготовлення і використання нових засобів виробництва та технологій (ст. 15), гігієнічні вимоги до атмосферного повітря в населених пунктах, повітря у виробничих та інших приміщеннях (ст. 19), вимоги щодо забезпечення радіаційної безпеки (ст. 23) тощо. Відповідно до ст.4 та 5 громадяни мають право на відшкодування шкоди, завданої їх здоров'ю внаслідок порушення підприємствами санітарного законодавства.

Закон України "Про пожежну безпеку" визначає загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їх діяльності та форм власності. Забезпечення пожежної безпеки є складовою частиною виробничої та іншої діяльності посадових осіб, працівників підприємств, установ, організацій та підприємців, що повинно бути відображено у трудових договорах (контрактах) та статутах підприємств, установ та організацій. Забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ та організацій покладається на їх керівників і уповноважених ними осіб, якщо інше не передбачено відповідним договором (ст. 2).

Окремі питання правового регулювання охорони праці містяться в багатьох інших законодавчих актах України.

Відповідно до ст. 25 Закону України *«Про підприємства в Україні»* підприємство зобов'язане забезпечити всім працюючим на ньому безпечні та нешкідливі умови праці і несе відповідальність за шкоду, заподіяну їх здоров'ю та

працездатності. Цією ж нормою передбачено, що працівник підприємства, який став інвалідом на даному підприємстві внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання, забезпечується додатковою пенсією незалежно від розмірів державної пенсії, а також те, що у разі смерті працівника підприємства при виконанні ним службових обов'язків підприємство добровільно або на основі рішення суду забезпечує сім'ю працівника допомогою відповідно до законодавчих актів України.

Глава 40 Цивільного кодексу України *«Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди»* регулює загальні підстави відшкодування шкоди і у т.ч. відповідальність за ушкодження здоров'я і смерть працівника у зв'язку з виконанням ним трудових обов'язків.

Ст. 7 Закону України *«Про колективні договори і угоди»* передбачає, що у колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо охорони праці, а ст. 8 визначає, що в угодах на державному, галузевому та регіональному рівнях регулюються основні принципи і норми реалізації соціально-економічної політики, зокрема щодо умов охорони праці.

Крім вищезазначених законів, правові відносини у сфері охорони праці регулюють інші національні законодавчі акти, міжнародні договори та угоди, до яких Україна приєдналася в установленому порядку, підзаконні нормативні акти: Укази і розпорядження Президента України, рішення Уряду України, нормативні акти міністерств та інших центральних органів державної влади. На сьогодні кілька десятків міжнародних нормативних актів та договорів, до яких приєдналася Україна, а також більше сотні національних законів України безпосередньо стосуються або мають точки перетину із сферою охорони праці. Майже 200 підзаконних нормативних актів прийнято у відповідності з Законом "Про охорону праці" для регулювання окремих питань охорони праці. Всі ці документи створюють єдине правове поле охорони праці в країні.

4.2. Основні положення Закону України «Про охорону праці»

В системі законодавчих актів основна роль належить закону «Про охорону праці».

Закон України "Про охорону праці", прийнятий у 1992 році, вперше не лише в Україні, а й на теренах колишнього СРСР став таким правовим актом, який на відміну від норм охорони праці, що діяли в кодексах законів про працю Союзу РСР та союзних республік, орієнтує законодавство на захист інтересів громадянина, віддаючи перевагу в цій важливій сфері правовому регулюванню на відміну від адміністративного, що існувало раніше. У листопаді 2002 р. Верховна Рада України прийняла нову редакцію цього закону. Закон "Про охорону праці" відповідає діючим конвенціям і рекомендаціям Міжнародної організації праці, іншим міжнародним правовим нормам у цій галузі. Згідно ст. 1 цього Закону "охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності".

У Законі України «Про охорону праці» (ст. 4) визначені ***основні принципи державної політики в галузі охорони праці***:

- пріоритет життя і здоров'я працівників, повна відповідальність роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;

- підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;

- комплексне розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони довкілля;

- соціальний захист працівників, повне відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

- встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності;

- адаптація трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану;

- використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству;

- інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;

- забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організацій, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях;

- використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

З метою реалізації вищенаведених принципів, а також з метою чіткого визначення правовідносин між роботодавцем і працівником щодо питань охорони праці, які є однією із найважливіших суспільних проблем, правове поле Закону України "Про охорону праці" охоплює основні аспекти цих правовідносин, а сам закон містить 44 статті, об'єднаних у 8 розділів. Перший розділ містить загальні положення, які майже повністю було розглянуто вище. Решта розділів – це:

- Гарантії прав на охорону праці (розділ II, ст. ст. 5 – 12);
- Організація охорони праці (розділ III, ст. ст. 13 – 24);
- Стимулювання охорони праці (розділ IV, ст. ст. 25 – 26);
- Нормативно-правові акти з охорони праці (розділ V, ст. ст. 27 – 30);
- Державне управління охороною праці (розділ VI, ст. ст. 31 – 37);
- Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці (розділ VII, ст. ст. 38 – 42);

- Відповідальність працівників за порушення законодавства про охорону праці (розділ VIII, ст. ст. 43 – 44).

Закон «Про охорону праці» зобов'язує роботодавців забезпечити, а працівників користуватися відповідним спецодягом, спецвзуттям і запобіжними пристосуваннями. Роботодавець зобов'язаний не допускати до роботи працівників, які відмовляються користуватися необхідними засобами індивідуального чи колективного захисту.

Працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи повинні проходити за рахунок роботодавця інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварії.

Види інструктажів – *вступний* (з усіма працівниками, які приймаються на постійну або тимчасову роботу, з інших організацій, з учнями та студентами на практиці, у разі екскурсій на підприємство), *первинний* (новоприйнятим та які будуть виконувати нову для нього роботу, відрядженим працівником та ін.), *повторний* (на роботах з підвищеною небезпекою – 1 раз на 3 місяці; для решти робіт – 1 раз на 6 місяців), *позаплановий* (при зміні технологічного процесу або нормативів тощо), *цільовий* (при виконанні разовий робіт, не передбачаних трудовою угодою; при ліквідації аварії та ін.).

Роботодавець зобов'язаний за свої кошти забезпечити фінансування та організувати проведення попереднього (під час прийняття на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року (ст. 11 Закону України «Про охорону праці»; ст. 169 КЗпП).

Згідно статті 22 Закону України «Про охорону праці» роботодавець повинен організувати розслідування та проваджувати облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок. Зараз в Україні діє Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2001 р. № 1094.

Закон має численні нововведення, що відповідають вимогам сьогодення. Ним, зокрема, передбачено:

- впровадження економічних методів управління охороною праці (на зміну адміністративно-командних); створення спеціальних фондів охорони праці на державному, галузевому, регіональному рівнях і на госпрозрахункових підприємствах; заснування ряду додаткових штрафних санкцій, а також пільг щодо оподаткування; *створення чіткої системи органів державного управління (Держгірпромнагляд)* і нагляду за охороною праці та системи організації цієї роботи *безпосередньо на підприємствах (СУОП)*, в установах і організаціях незалежно від форм власності;

- істотне розширення прав і соціальних гарантій працівників (причому, захист починається з моменту прийняття на роботу), насамперед осіб, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві або професійного захворювання, та сімей загиблих (уперше в законодавче регулювання впроваджено відшкодування моральної шкоди потерпілому);

- визначення місця і ролі колективного договору підприємства у вирішенні завдань, пов'язаних із поліпшенням умов і безпеки праці, в забезпеченні встановлених законом прав і соціальних гарантій працівникам, в тому числі на пільги й компенсації;

- визначення правового статусу служб охорони праці на підприємствах і в органах державного управління всіх рівнів;

- забезпечення навчання населення з питань охорони праці, введення відповідного курсу в усіх навчальних закладах системи освіти України, започаткування підготовки фахівців з охорони праці у вищих технічних закладах;

- забезпечення активної участі профспілок та інших громадських формувань, широких кіл трудящих у розв'язанні проблем охорони праці;

- створення належних передумов для заснування нових громадських інститутів і можливості створення комісій охорони праці підприємства та обраних уповноважених трудового колективу з цих питань тощо.

Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України (***Держгірпромнагляд***) має повноваження здійснювати на території України державний нагляд за додержанням законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці, координувати роботу міністрів, інших центральних органів, державної виконавчої влади, об'єднань підприємств у галузі безпеки і гігієни праці та виробничого середовища. Раніше він визначався як Держнаглядохоронипраці.

Система управління охороною праці (СУОП) є складовою частиною загальної системи управління підприємством або організацією. ***Служба охорони праці підприємства*** -створюється на підприємствах із кількістю працюючих 50 і більше осіб, формується із спеціалістів, які мають вищу освіту, краще за фахом охорони праці та мають стаж роботи не менше 3 років за профілем виробництва. Органи управління – роботодавець, структурні підрозділи підприємства, професійні спілки, комісія охорони праці, уповноважені трудових колективів. Мета СУОП - забезпечити безпеку праці, зберегти здоров'я та працездатність працівників.

Об'єкти управління: 1. Виробнича діяльність підприємства. 2. Виробниче обладнання. 3. Технологічні процеси, будівлі і споруди. 4. Виробниче середовище.

СУОП виконує такі основні функції:

-*організовує:* забезпечення працюючих правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями їх тощо; *паспортизацію* цехів, дільниць, робочих місць щодо відповідності їх вимогам ОП; *облік, аналіз нещасних випадків професійних захворювань і аварій*, а також шкоди від цих подій; здійснює підготовку статистичних звітів підприємства з питань ОП;

-проводить для працівників *вступний інструктаж* з питань ОП;

-складає разом зі структурними підрозділами підприємства комплексні заходи щодо досягнення нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;

-опрацьовує ефективну цілісну систему управління ОП;

-проводить оперативно-методичне керівництво роботою з ОП.

Тобто у сучасних умовах виникає 3 центра управління ОП: державне, з боку власника підприємства і з боку працівника (трудовим колективом).

Контроль за ОП проводяться за п'ятьма напрямами: державний контроль; відомчий контроль (міністерства); регіональний контроль (місцеві адміністрації); громадський контроль (громадські контролери, профспілки).

Відповідальність за порушення законодавства про ОП несуть: *дисциплінарну* (переведення на нижче оплачувану роботу терміном на 3 місяці для робітників і на 1 рік для службовців, при неодноразовому порушенні – звільнення), *адміністративну* (штрафні санкції, максимальний розмір штрафу не може перевищувати 5% місячного фонду зарплати, 2% за кожний день відстрочки сплати), *кримінальну* (згідно з Кримінальним кодексом України, враховуючи важкість злочину: звільнення, штраф у розмірі до 50 мінімальних неоподаткованих окладів, виправними роботами на строк до 2-х років, обмеженням волі на строк від 1-го до 7-ми років тощо), *матеріальну* (регламентуються ст. 130-138 Кодеку законів України про працю).

Основні питання, що регулюються відповідними статтями Закону "Про охорону праці", будуть розглянуті далі.

4.3. Нормативно-правові акти з охорони праці

Конкретні вимоги охорони праці до виробничого середовища, обладнання, устаткування, порядку ведення робіт, засобів захисту працюючих, порядку навчання працюючих тощо регламентуються відповідними ***нормативно-правовими актами (НПАОП)***, які розробляються у відповідності з законодавством про охорону праці і становлять нормативно-технічну базу охорони праці.

Нормативно-правовий акт — це офіційний документ компетентного органу державної влади, яким встановлюються загальнообов'язкові правила (норми). Законом України "Про охорону праці" визначено, що нормативно-правові акти з охорони праці — це правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, які мають статус правових норм і обов'язкові для виконання.

Серед НПАОП слід розрізняти такі: ДНАОП (державний міжгалузевий нормативний акт по охороні праці) та НАОП (державний галузевий нормативний акт по охороні праці).

Опрацювання та прийняття нових, перегляд і скасування чинних нормативно-правових актів з охорони праці здійснює Держгірпромнагляд за участю професійних спілок і Фонду соціального страхування від нещасних випадків та за погодженням з іншими органами державного нагляду за охороною праці. Санітарні правила та норми затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

Приклад кодування НПАОП, дія якого поширюється на всі види економічної діяльності – «Правила будови і безпечної експлуатації вантажопідіймальних кранів» - НПАОП 0.00-1.01 -07:

Скорочена назва нормативного акта	Державний орган, який затвердив нормативний акт	Вид державних нормативних актів	Порядковий номер нормативного акта (в межах цього виду)	Рік затвердження
НПАОП	0.00	1	01	07
Шифр державного органу		**Вид державних нормативних актів**		
0.00 - Держгірпромнагляд		1 - Правила		
0.01 – Пожежна безпека (МНС)		2 – Стандарти		
0.02 – Безпека руху (МВС)		3 – Норми		
0.03 – Міністерство охорони здоров’я		4 – Положення, статути		
0.04 - Держатомнагляд		5 – Інструкції керівництва, вказівки		
0.05 – Міністерство праці України		6 – Рекомендації, вимоги		
0.06 - Держстандарт		7 – Технічні умови		
0.07 - Мінрегіонбуд		8 – Переліки, інше		

В Україні видається ***Покажчик нормативно-правових актів*** з питань охорони праці (НПАОП), який постійно оновлюється і поповнюється.

В зв’язку з тим, що термінологія в новій редакції Закону “Про охорону праці” приведена у відповідність з Конституцією України, термін “нормативно-правові акти з охорони праці” замінив термін “державні міжгалузеві та галузеві нормативні акти про охорону праці”, що був у попередній редакції Закону, але в літературі, більшості чинних документів поки що вживається стара термінологія. Відповідно стару назву має державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці (Реєстр ДНАОП), який містить повний перелік правил, норм, стандартів, економічних нормативів та інших документів з питань охорони праці, чинних в Україні.

Серед нормативно-правових актів з охорони праці важливе місце посідають ***державні стандарти України (ДСТУ)*** та відповідні нормативні акти (правила,

норми, інструкції тощо) колишнього Радянського Союзу, які є чинними в Україні на даний час.

Починаючи з 1972 р. в СРСР була розроблена і впроваджена в дію Система стандартів безпеки праці, а її стандарти складали окрему — 12-у групу Єдиної Державної Системи стандартів СРСР, яка мала назву ***"Система стандартов безопасности труда" (ССБТ)(рос.)***. В Державному реєстрі нормативи цієї групи приводяться в такому вигляді:

ГОСТ 12.Х.ХХХ-ХХ.ССБТ (далі повна назва нормативного акту).

В приведеному вище цифра 12 означає, що норматив відноситься до ССБТ – шифр системи.

Перша цифра після 12. визначає групу даного нормативу в системі. Система передбачає 10 груп нормативів — від 0 до 9. Чинними на даний час є групи 0-5. Групи 6-9 — резервні.

0	організаційно-методичні, термінологія, класифікація.
1	загальні вимоги безпеки до окремих видів небезпечних і шкідливих факторів
2	загальні вимоги безпеки до виробничого устаткування
3	вимоги безпеки до технологічних процесів, робочих місць, режимів праці, систем управління тощо
4	стандарти вимог до засобів колективного та індивідуального захисту, їх конструктивних, експлуатаційних та гігієнічних якостей
5	загальні вимоги безпеки до виробничих будівель, приміщень і споруд
Приклад позначення міждержавного стандарту: ГОСТ 12.1.005 -88 ССБТ «Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны», де ГОСТ – государственный общесоюзный стандарт (рос.); 12 – стандарти безпеки праці; 1 – шифр підсистеми; 005 – порядковий номер; 88 – рік затвердження.	

Відповідно до Угоди про співробітництво в галузі охорони праці, укладеної керівниками урядів держав СНД у грудні 1994 року, ця система продовжує розвиватись та удосконалюватись на *міждержавному рівні*, а її стандарти надалі визнаються Україною як міждержавні стандарти за узгодженим переліком. Ці стандарти внесені до Державного реєстру окремою групою під рубрикою «Міждержавні стандарти системи стандартів безпеки праці».

Крім ДСТУ, ГОСТов і НПАОП, в Україні діють санітарні норми ***(СН)***, в яких наведені вимоги стосовно виробничої санітарії; будівельні норми і правила (***СНиП*** – строительные нормы и правила – не перекладалися українською мовою, застосовується російський варіант). При розгляданні питань пожежної безпеки можуть траплятися посилання на ***ОНТП*** – Общесоюзные нормы технологического проектирования.

Таким чином, система стандартів безпеки праці (ССБП), як міжнародний стандарт – це комплекс стандартів (вимоги, норми, правила), які направлені на

безпеку, збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці. Приклади: ГОСТи (міждержавні стандарти), ОСТи (галузеві стандарти), державні стандарти (ДСТУ) та стандарти підприємств.

4.4. Гарантії охорони праці жінок, неповнолітніх, інвалідів та людей похилого віку

Конституція України, гарантуючи рівність прав жінки і чоловіка, забезпечує цю рівність спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, створення умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством. Враховуючи певні фізичні, фізіологічні та інші особливості неповнолітніх, інвалідів та літніх людей, держава піклується також про ці категорії людей, з одного боку створюючи умови для повної реалізації права громадян на працю, а з іншого не допускаючи того, щоб робота зашкодила їх здоров'ю.

Забороняється використання праці жінок та неповнолітніх осіб віком до 18 років на важких роботах і на роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, а також залучення жінок та неповнолітніх осіб до підіймання та переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.

Міністерством охорони здоров'я для цих категорій працюючих встановлені граничні норми підіймання і переміщення важких речей, які становлять для жінок – ***7 кг*** при постійному переміщенні вантажів протягом зміни і ***10 кг – при чергуванні з іншими роботами***. Максимальна ***загальна маса*** вантажу, який жінка може підіймати протягом години, становить ***350 кг***, якщо вантаж піднімається з робочої поверхні, і ***170 кг***, якщо вантаж піднімається з підлоги.

Відповідно до ст. 178 КЗпПУ вагітні жінки згідно з медичним висновком повинні бути переведені на легку роботу, яка б виключила вплив несприятливих факторів, із збереженням середнього заробітку за попередньою роботою. Вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до трьох років, не залучаються до робіт у вихідні дні, нічний час, до надурочних робіт, забороняється направляти таких жінок у відрядження.

Не допускається звільнення вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років (до шести років, якщо дитина потребує домашнього догляду), одиноких матерів, які мають дітей віком до 14 років, або дитину – інваліда, з ініціативи роботодавця, крім випадків повної ліквідації підприємства, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням.

Граничні норми підіймання і переміщення важких речей для неповнолітніх встановлені в залежності від віку і статі і наведені у таблиці 1.

Згідно Закону України "Про відпустки" на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 126 календарних днів (70 днів до і 56 після пологів). У разі народження двох або більше дітей чи при ускладнених пологах відпустка після пологів становить 70 днів. Після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та додаткова неоплачувана відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею

віку шести років. Жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років або дитину-інваліда, за її бажанням щорічно надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 5 календарних днів без урахування вихідних.

Забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату за мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей.

Таблиця 1

Граничні норми підіймання і переміщення важких речей неповнолітніми

Календарний вік, років	Граничні норми ваги вантажу, кг			
	Короткочасна робота		Тривала робота	
	юнаки	дівчата	юнаки	дівчата
14	5	2,5	—	—
15	12	6	8,4	4,2
16	14	7	11,2	5,6
17	16	8	12,6	6,3

Неповнолітні приймаються на роботу, як правило, після досягнення 16 років. За згодою одного з батьків чи опікуна можуть, як виняток, прийматися на роботу особи, які досягли 15 років (ст.188 КЗпПУ). Допускається приймати учнів загальноосвітніх шкіл та професійних навчальних закладів для виконання легкої праці у вільний час при досягненні ними 14-річного віку. Неповнолітні приймаються на роботу лише після медичного огляду і до досягнення ними 21-річного віку зобов'язані щороку проходити медичний огляд.

Забороняється допускати неповнолітніх до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні. Тривалість робочого дня для неповнолітніх становить: у віці від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень, від 15 до 16 років, а також учнів віком від 14 до 15 років, які працюють у період канікул, — 24 години на тиждень. Тривалість робочого часу учнів, які працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, не може перевищувати половини максимальної тривалості робочого часу, вказаної вище для осіб відповідного віку.

Щорічна відпустка неповнолітнім працівникам надається тривалістю один календарний місяць і обов'язково влітку (ст.75 КЗпПУ).

У випадках, передбачених законодавством, роботодавець зобов'язаний організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування інвалідів відповідно до медичних рекомендацій. Залучення інвалідів до надурочних робіт у нічний час не допускається.

Підприємства, які використовують працю інвалідів, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертизи та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів щодо безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників.

Згідно Закону “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні” роботодавці зобов’язані враховувати специфіку праці ветеранів та осіб похилого віку. Робоче місце громадянина похилого віку має бути обладнано відповідними технічними та іншими засобами, що сприяють збереженню його здоров’я і працездатності.

4.5. Застосування міжнародних договорів та угод. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці

Важливими нормативними актами з питань охорони праці є міжнародні договори та угоди, до яких приєдналась Україна у встановленому порядку. Статтею 3 Закону “Про охорону праці” передбачається, якщо міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, застосовуються норми міжнародного договору.

Переважна більшість міжнародних договорів та угод, в яких бере участь Україна і які більшою або меншою мірою стосуються охорони праці, можна об’єднати в чотири групи:

1. Конвенції, Рекомендації та інші документи Міжнародної Організації Праці;
2. Директиви Європейського Союзу;
3. договори та угоди, підписані в рамках Співдружності Незалежних Держав;
4. двосторонні договори та угоди.

Крім вищезазначених організацій у справу охорони праці вносять свій внесок також Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ), Міжнародна організація по стандартизації (ІСО), Міжнародна організація авіації (ІКАО) та ряд інших.

Значне місце серед міжнародних договорів, якими регулюються трудові відносини, займають конвенції ***Міжнародної Організації Праці (МОП)*** у галузі поліпшення умов праці та рекомендації щодо їх застосування. До МОП зараз входить 185 країн. Структурно МОП складається з Міжнародної Конференції праці, Адміністративної Ради та Міжнародного Бюро праці.

Міжнародна Конференція праці – вищий орган МОП і тому вона зветься також Всесвітнім Парламентом праці – проводиться щороку у червні за участю представників всіх країн-членів. «Гідна робота – це безпечна робота» - так визначив Хуан Сомавія, Генеральний директор МОП.

Міжнародне Бюро праці – це постійний секретаріат організації, який розробляє Кодекси практичних заходів, здійснює моніторинг фінансових справ, розробляє порядок денний наступних Міжнародних Конференцій праці.

Адміністративна Рада включає 28 урядових представників, 14 представників роботодавців та 14 представників робітників. Адміністративна Рада здійснює контроль за діяльністю Міжнародного Бюро праці та зв’язок між ним і Міжнародною Конференцією праці.

Всі механізми прийняття рішень в МОП пов’язані з її унікальною структурою, яка базується на принципі трипартизму, тобто рівного представництва трьох сторін – уряду, роботодавців і робітників. Так приймаються рішення кожної країни-члена, так приймаються рішення по суті роботи комітетів Конференції по Міжнародним Конвенціям, Рекомендаціям тощо.

Універсальна за своїм характером, МОП була породжена на соціальному грунті Європи та Північної Америки XIX ст. У цих двох регіонах, які почали промислову революцію, стрімке економічне зростання досягалося ціною найважчих людських страждань. Ідея про прийняття міжнародного трудового законодавства була підтримана багатьма видатними промисловцями, в тому числі Робертом Оуеном і Данієлем Леграном, а також політичними діячами та економістами.

Технічне сприяння МОП у сфері охорони праці носить різні форми. Деякі проекти допомогли країнам-членам при розробці нових законодавств з охорони праці і при зміцненні інспекційних служб. В інших країнах здійснювалась підтримка при створенні інститутів з виробничої безпеки та гігієни праці для сприяння науковим дослідженням і розробці навчальних програм. Основними формами діяльності МОП є розробка стандартів, дослідження, збір та розповсюдження інформації, технічне сприяння. При активному співробітництві з країнами-членами ці заходи роблять більш успішною боротьбу за досягнення соціальної справедливості та миру у всьому світі. За свою діяльність МОП отримала у 1969 р. Нобелівську Премію Миру.

З часу свого заснування МОП ухвалила понад 190 Конвенцій та 202 рекомендації. Вагома частина цих конвенцій стосується питань охорони праці. Особливе місце серед Конвенцій МОП займає Конвенція № 155 “Про безпеку і гігієну праці та виробничу санітарію”, яка закладає міжнародно-правову основу національної політики щодо створення всебічної і послідовної системи профілактики нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань, а також Конвенція №182 “Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці”.

У МОП діє система контролю за застосуванням в країнах-членах Організації конвенцій і рекомендацій. Кожна держава зобов’язана подавати доповіді про застосування на своїй території ратифікованих нею конвенцій, а також інформації про стан законодавства і практики з питань, що порушуються в окремих, не ратифікованих нею конвенціях.

Директиви, що приймаються в рамках Європейського Союзу і є законом для всіх його країн, відповідають конвенціям МОП. З іншого боку, при розробці нових конвенцій, рекомендацій та інших документів МОП враховується передовий досвід країн-членів ЄС. Все зростаюча важливість директив ЄС обумовлена багатьма причинами, серед яких найсуттєвішими є наступні чотири:

- спільні стандарти здоров’я і безпеки сприяють економічній інтеграції, оскільки продукти не можуть вільно циркулювати всередині Союзу, якщо ціни на аналогічні вироби різняться в різних країнах-членах через різні витрати, які накладає безпека та гігієна праці на бізнес;

- скорочення людських, соціальних та економічних витрат, пов'язаних з нещасними випадками та професійними захворюваннями, приведе до великої фінансової економії і викличе суттєве зростання якості життя у всьому Співтоваристві;

- запровадження найбільш ефективних методів роботи повинно принести з собою зріст продуктивності, зменшення експлуатаційних (поточних) витрат і покращення трудових стосунків;

- регулювання певних ризиків (таких, як ризики, що виникають при великих вибухах) повинно узгоджуватися на наднаціональному рівні в зв'язку з масштабом ресурсних затрат і з тим, що будь-яка невідповідність в суті і використанні таких положень приводить до "викривлень" у конкуренції і впливає на ціни товарів.

Міжнародна агенція з атомної енергії (МАГАТЕ) (INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY – IAEA) – заснована в 1956 р., має автономний статус в системі ООН, що надає МАГАТЕ певної самостійності у вирішенні завдань, що постають перед нею.

Головна мета МАГАТЕ складається з двох аспектів:

- сприяння широкому використанню атомної енергії в мирних цілях;
- протидія використанню атомної енергії у військових цілях.

Серед функцій МАГАТЕ є також: розроблення планів ядерної безпеки; знешкодження діяльності атомних установок; радіаційний захист, надання технічної допомоги, послуг експертів та ін.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) (WORLD HEALTH ORGANIZATION – WHO) – почала функціонувати 7 квітня 1948 р. Головною метою ВООЗ є сприяння забезпеченню охорони здоров'я населення усіх країн світу. Текст Уставу ВООЗ можна коротко сформулювати як «Право на здоров'я». ВООЗ:

- допомагає країнам зміцнювати їхні системи охорони здоров'я шляхом створення інфраструктури, включаючи, як особливо важливий елемент, підготовку медичних кадрів;
- сприяє проведенню досліджень, необхідних для розробки відповідних технологій;
- виконує функції міжнародного центру, який займається накопиченням необхідної технічної та наукової інформації тощо.

Багато уваги приділяється питанням охорони праці та здоров'я на виробництві у ***Європейському Союзі*** і країнах, що входять до нього. Україна не являється членом ЄС, але неодноразово на найвищих рівнях заявляла про своє прагнення до вступу до цієї організації.Однією з умов прийняття нових країн до ЄС є відповідність їхнього законодавства законодавству ЄС, тому в нашій країні ведеться активна робота по узгодженню вимог законів та нормативно-правових актів директивам ЄС.

4.6. Соціально-економічне значення ОП. Поліпшення умов праці має важливі соціальні наслідки: поліпшення здоров'я та працездатності людини; ріст продуктивності праці; підвищення якості продукції, яку випускають; продовження терміну активної трудової діяльності; зниження кількості аварій, нещасних випадків,

примусових простоїв; підвищення ступеня задоволеності працею та престижу професії; укріплення трудової дисципліни.

Заключна частина

В Україні розроблюються Національні, галузеві, регіональні та виробничі програми покращення стану умов та безпеки праці на виробництві, в ході реалізації яких були закладені основи для удосконалення державної системи управління охороною праці, впровадження економічних методів управління, вирішення питань організаційного, наукового і нормативно-правового забезпечення робіт у сфері охорони праці.